

המעט שתוכלו לעשות

העלייה החדה בפעילות הפילנתרופית בישראל על רקע משבר הקורונה מעוררת תקוות למפנה ביחסם של בעלי ההון לנדבנות, אך רוב הזמן העשירים המקומיים מתקשים לפתוח את הארנק

מאת נעם בוקסבאום

לפני עשור נערכה בניו יורק ארוחת ערב ששינתה מהיסוד את האופן שבו העולם חושב על פילנתרופיה. את האירוע הובילו וורן באפט וביל גייטס, ולצד סעדו מייקל בלומברג, דייוויד רוקפלר ואופי רה ווינפרי. הדיונים שהחלו שם הובילו כעבור שנה להצהרה שבמבט ראשון קשה שלא לאהוד אותה: קריאה לכל המגה-מיליארדרים בעולם לתרום לציבור לפחות מחצית מהונם. ליוזמה המכונה The Giving Pledge הצטרפו מייסד פייסבוק, מארק צוקרברג, הבעלים של טסלה, אילון מאסק ואחרים. לפי הערכות, היקף התרומות שהצטברו בה הגיע לסכום אדיר של כחצי טריליון דולר. גייטס ובאפט סימנו את האופק כשהצהירו שיתרמו את מרבית הונם, אבל אפילו תרומה של מחצית מההון מהווה עלייה חדה משיעור התרומה הממוצע של העשירים האמריקאים - כ-10%. בשאר העולם תורמים עוד הרבה פחות. "התברכנו בשפע, מעל ומעבר לציפיותינו הפרועות ביותר, ואנחנו אסירי תודה. אך כשם שאלה מתנות גדולות, כך גם יש לנו אחריות להשתמש בהן באופן ראוי", כתב גייטס באתר היוזמה.

לא מעט שאלות מטרידות הקשורות לכלכי לה ולדמוקרטיה מתעוררות בשל היוזמה של גייטס ובאפט, אבל מנקודת המבט המקומית מאפילה עליהן עובדה אחת ברורה: יותר מ-200 מיליארדרים מ-22 מדינות כבר הצטרפו ליוזמה, אך הקשר היחיד של ישראל אליה נוצר בזכותו של המיליארדר סטיבן אדמס, שחי רוב חייו בקנדה ועלה ארצה לפני כחמש שנים. לא ידוע גם על אף בעל הון מקומי שאימץ מדיניות דומה ותורם אפילו שליש או רבע מהונם. זה לא לגמרי מפתיע: שיעור התרומות בישראל נמוך יחסית למדינות רבות במערב. אף שאין מדדים מדויקים, ההערכות הן כי התרומות בישראל מהוות 0.5%-0.6% מהתוצר על פי השוואה שערכה הלמ"ס ב-2013 (אלה הנתונים המאוחרים ביותר שבנמצא), זהו שיעור נמוך משמעותית מאשר בארצות הברית (כ-1.7% מהתוצר) או בריטניה (כ-1%), אף כי הוא גבוה מזה של צרפת או ספרד.

עוד מתברר שיש משהו באווירה הישראלית שמעודד את העשירים לסגור את הארנק, ואפילו מוציא את החשק לתרום למי שכבר עשו זאת בעבר. מחקר של מרכז טאוב העלה כי עולים חדשים תורמים סכומים גבוהים יותר מילידי הארץ, וגם יותר מהעולים הוותיקים מהם. המחקר מגלה מגמה מדהימה: ככל שהעולים נמצאים כאן יותר שנים ומתערים

בחברה, כך פוחתים והולכים היקפי התרומה שלהם ומתכנסים לרמה דומה לזו של שאר הישראלים. בהשוואה בין מדינות המקור, פילנתרופים שעלו מארצות הברית וממערב אירופה תורמים את הסכומים הגבוהים ביותר. המחקר, שערכו קלוד בררבי וחנן יונה, בחן מאגר של כ-60 אלף איש שביקשו זיכוי מס בגין תרומות ב-2011. כנראה שהוא אינו מייצג את כלל התרומות במשק, אך הוא משקף חלק ניכר מהתרומות המשמעותיות בסכומים גדולים. יש גם נקודה חיובית יחסית שעולה מהמחקר: שיעור התרומות גדל בהתאם להכנסה, ועולה בחדות מרגע שהיא עולה ליותר ממיליון שקל בשנה. עם זאת, גם אז לא עולה שיעור זה אל מעבר ל-1% מתוך ההכנסות.

דירוג בינלאומי נוסף נמצא במדד World Giving Index, ובודק את רמת הפילנתרופיה במדינות העולם. במדד זה מדורגת ישראל במקום ה-39 - בסמוך לשוודיה, אוגנדה והפיליפינים, אך במרחק גדול מתחת למדינות רבות במערב. האם עשירי ישראל קמצנים, מנותקים או אולי בכלל מיושנים ומפספסים את ההזדמנות לצבור עוד כוח ויוקרה דרך פילנתרופיה? האם ייתכן שהיעדר נתינה אינה בעיה של העשירים דווקא, אלא מאפיינת את החברה הישראלית בכללותה, על כל עשירינותה ואולי התשובות לשאלות הללו תלויות בהחלטה מה בדיוק מורידים כדי לקבוע מי תורם יותר?

"בישראל האמירה היא: Show me the money, אבל בשאר העולם מחשיבים גם סוגים אחרים של נתינה, שלא נספרים כאן", אומרת פרופ' מיכל אלמוג-בר, ראשת המרכז לחקר החברה האזרחית והפילנתרופיה בבית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית, האוניברסיטה העברית. "למשל, מתן זמן, אצ"לנו נקרא 'התנדבות', או נתינה של דברים 'בעין', כמו חומרים ומומחיות. הציבור הישראלי לא נדיב פחות, אלא שהנתינה שלו נעשית בצורות אחרות, פחות פורמליות. זה בלט במהלך משבר הקורונה. בחברה החרדית והערבית נראה היה במשך שנים שיש פחות תרומות. כיום אנו יודעים שהבעיה היא בצורת המדידה, וכי אלה קהילות שמתאפיינות בתרבות של נתינה".

ההכנסות של מוסדות ללא כוונת רווח (מלכ"רים) בישראל היו כ-150 מיליארד שקל על פי הנתונים האחרונים של הלמ"ס ל-2016. כמחציתן הגיעה מהממשלה, כשליש ממכירת שירותים, 8% מתרומות מחו"ל וכ-7% מתרומות מישראל. לדעת אלמוג-בר, כדי להכניס טוב יותר את מפת התרומות בישראל, מוטב

להרחיב את נקודת המבט ולא להתמקד רק בתרומות של בעלי ההון. "מרבית התרומות בישראל מגיעות ממשקי הבית, ואילו המקום של בעלי ההון מצומצם יחסית", היא אומרת. "אך גוון כמו יד שרה מקבל את מרבית המימון של מתרומות קטנות של משקי בית. לתרומות של 100 ו-50 שקל יש אפקט גדול". על פי נתונים שאספה, התרומות הגדולות מהוות כ-14% מכ"לל התרומות בישראל, וכ-1.5%-2% מהכנסות ארגוני החברה האזרחית.

לצד החלוקה בין תרומות של בעלי ההון לאלה של אנשים מהשורה, אלמוג-בר מוסיפה עוד חלוקה - בין תרומות של בעלי עסקים לאלה של העסקים עצמם: "לפעמים שני הדברים מתערבבים, אף שיש ביניהם הבדל. הרבה עסקים לא נותנים כסף אלא מקצים שעות התנדבות של עובדים. למשל, עובדי שופרסל צבעו בתים של קשישים יחד עם יד שרה. איך מורידים את זה? הם לא עבדו באותו זמן וגם ביצעו עבודה שווה כסף. נתינה לא מסתכמת רק בצ'קים. יש מעורבות של בעלי ממון ואנשי עסקים בדירקטוריונים של עמותות, בתוכניות מנטורים, וביעוץ. נכון שזה לא בדיוק כמו לתרום מיליונים, אבל הרצון לנתינה קיים כאן, גם אם במידה מסוימת פחות מאשר בעולם".

הפילנתרופיה החדשה

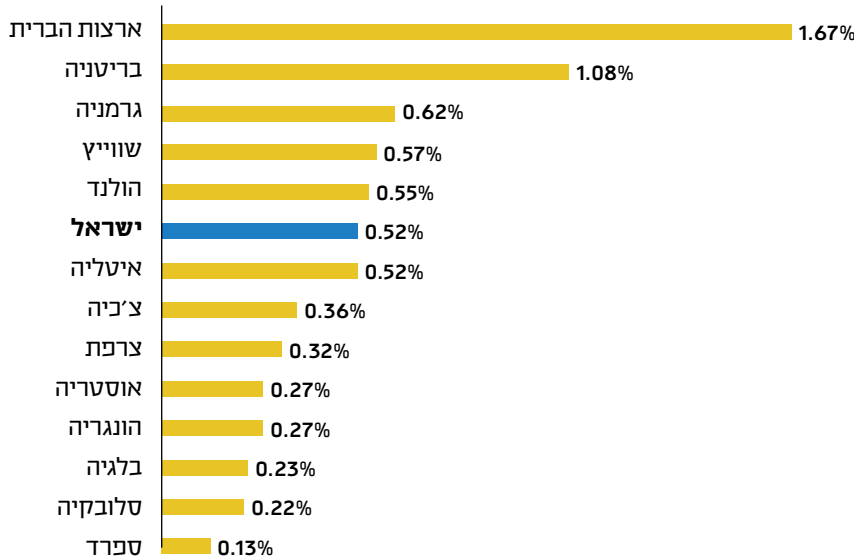
בשני העשורים האחרונים התפתח בישראל דיון על הפילנתרופיה החדשה. זהו מושג שמסמך הבדל בין הפילנתרופים שליוו את הקמת המדינה לבין סוג חדש של תורמים שפועלים כיום. התורמים הוותיקים היו לרוב יהודים ממדינות אחרות, והם העבירו את הכספים דרך המוסדות הציוניים הגדולים שעדיין קיימים ומשפיעים, אבל הדומיננטיות שלהם פחתה עם השנים, כמו הסוכנות היהודית והקרן הקיימת לישראל. הנדבנים מהסוג החדש מתבססים על ערכים ושיטות ניהול שמגיעים מהעולם העסקי, ונושאים אופי רציונלי יותר. זו פילנתרופיה שממוקדת בתשואה, אלא שבניגוד לעולם העסקי, תשואה זו אינה כלכלית אלא חברתית.

עם הדמויות הבולטות בדור זה של תורמים נמנים למשל אבי נאור, מייסדי קבוצת עורק ולשעבר מנכ"ל אמדוקס, חנוך ברקת, לשעבר מנכ"ל אייפקס ישראל, וידי יובל רקנאטי, בת למשפחת מקימי בנק דיסקונט ומיסדי קבוצת אי.די.בי. "זו קבוצה לא גדולה שרבים מחבריה עשו את הונם באקוויטיס", אומרת אלמוג-בר. "לא בטוח שנכון לקרוא להם 'פילנתרופים חדשים', אבל הם משתמשים בפילנתרופיה חדשה, שהיא מושג שמקורו בניסיון

פרופ' מיכל אלמוג-בר, האוניברסיטה העברית: "הדור הנוכחי של התורמים צריך פחות את השלט בבנייה לבית החולים וממוקד יותר ביצירת אימפקט. בגישה הזו יש גם בעייתיות. הפילנתרופ החדש לא רק נותן כסף אלא רוצה להיות מעורב בכל תהליך קבלת ההחלטות"

לא על החצי לבדו פילנתרופיה כשיעור מהתוצה, 2013

מקור: למ"ס

מתעוררים קונפליקטים: "עבור חלק גדול מהתורמים נוצר דיסוננס. הם אומרים 'אל תבלבלו אותי עם עובדות, באתי עם נשמה'. פילנתרופ נותן כסף, רוצה להרגיש טוב ולא תמיד נהנה כשמעמיתים אותו עם המציאות. התוצאה היא שפרויקטים רבים לא ממש משיגים שינוי."

ד"ר רונית עמית, אדווה מחקר ופיתוח: "לכאורה, אתה נכנס לפילנתרופיה כי זה תחום שאמור לעשות לך טוב, ופתאום צריך למדוד, להגיד במה הצלחתי ובמה לא. פילנתרופ לא תמיד נהנה כשמעמיתים אותו עם המציאות"

אדווה מחקר ופיתוח, שמספקת שירותי מחקר ותכנון אסטרטגי לקרנות ועמותות. בעבר ניהלה את קרן גנדיר של משפחת רקנאטי. "הקרן הוקמה ב-2004, והיתה חלוצית באזור הזה", היא מספרת. "יודי יובל רקנאטי, שהקימה את הקרן עם בנותיה, רצתה למצוא תחום ולדעת שההשקעה שלה יצרה שינוי. חיפשנו נושא ישראלי שפחות מעניין קרנות אמריקאיות, ובחרנו להתמקד בצעירים בגיל 18-30. טרום עידן המילניאלו, זה היה נושא לא מוכר יחסית. עשינו מהלך אסטרטגי שכלל בדיקה של התחום, וזהו השירותים שאותם צריך לפתח תח ומהשבה על שינוי מדיניות. העשייה היתה דרך תרומות לעמותות ולשותפויות, אבל באופן ממוקד".

כשהתרומה נהפכת לתהליך מדיד ומחייב

תמריצי המיסוי בישראל קטנים יחסית לארצות הברית. תקרת הזיכוי במס על תרומות היא 30% מההכנסה החייבת במס או 9.35 מיליון שקלים, נכון ל-2020. בארצות הברית, תרומת מזומן מאפשרת זיכוי ממס עד לרמה של 50% מההכנסה ותרומות של רכוש מאפשרות זיכוי בשיעורים גבוהים אף יותר. בנוסף בישראל חסרה שקיפות ביחס לנתוני התרומות ומשרד האוצר אינו מתיר הקמת קרנות פילנתרופיות במודל האמריקאי. לדברי עמית, חלק מהתרומות בישראל אינן נספרות מאחר שהן חוצות את הרף של החזרי המס, או מסיבות אישיות של התורמים. לדבריה, היקף התרומות בישראל קטן יותר בין היתר בשל העובדה ש"הדור החדש של המתעשרים עוד מרגיש בהישרדות. מעבר לכך ישנם חוסר אמון וחדשנות מצד הציבור, שברובה אינה מוצדקת. הדעה הרווחת היא שאם אתה עשיר סימן שפגעת באחרים, אבל אדם שעשה אקזיט אינו גנב."

תרומות בימי קורונה

אימוץ פילנתרופיה קפדנית ומבוססת נתונים חיוק את התחום, אבל גם הפך את התרומות לנגישות פחות עבור עמותות קטנות. במאמר שפרסמה לאחרונה חברת הייעוץ

האמריקאי ובא לסמן סוג חדש של נתינה. המניעים שלהם כנראה דומים לאלה של נדבנים ותיקים יותר - אהבת המדינה ורצון לתרום, לצד דברים שנוגעים לאגו, מינוף של הצלחה עסקית, הכרה והוקרה ציבורית - אבל שיטות העבודה השתנו. זו תרומה יזמית הרבה יותר עסקית וגם לעומתית. הם פחות חוששים להביע את דעתם על מערכות החינוך או הרווחה. לפעמים הם סופגים ביקורת מעולם העמותות, כי הם מתיימרים ללמד אותן ואת הממשלה איך לעבוד נכון. מסיבה זו נוצרות לא מעט התנגשויות בין הצדדים."

הצמיחה המואצת של התחום יצרה שינויים מהותיים. "השפה משתנה", אומרת אלי מוג'בר, מייבאים מחו"ל מודלים של 'קולקטיב אימפקט' - השקעה חברתית ועסקים חברתיים. 'פורטפוליו ההשקעות', כפי שהם קוראים לזה, נעשה מגוון יותר ויש מי שמנהל אותו, כמו שמקובל בהשקעות אחרות. מעבר לכך, השוק של החברה האזרחית התפתח מאוד בעשורים האחרונים. יש כמה קרנות שחלקן מקבלות את הכסף מחו"ל, לצד ארגונים כמו JFN שמאגד את התורמים הגדולים, פרום הקרנות שמספק שירותים שונים, ארגוני גיוס כספים ויועצים פרטיים. בתנאים האלה, גם הגופים שמקבלים את הכסף צריכים לעבוד אחרת: "ככל שיש בישראל יותר עמותות שמתחרות על פחות משאבים, כך יש להן צורך גדול יותר בייעוץ", היא אומרת. "הצוותים בקרנות נהפכים מקצועיים וגדולים יותר. בתוכנית שאני מלמדת באוניברסיטה העברית, להכשרה לעולם העמותות והמלכ"רים, משתתפים יותר ויותר אנשים שבאים במודע ללמוד ולהתמקצע בתחום. זה לא היה כך לפני עשור."

לפילנתרופיה החדשה שני מסלולי פעולה בעלי חפיפה מסוימת. בראשון נמצאים התורמים שלא רק נותנים צ'קים, אלא רואים בעצמם משקיעים עם רמת מעורבות גבוהה יחסית בפעילות של העמותות שלהן הם תורמים. הם מביאים איתם שיטות עבודה עסקיות, ורוצים לוודא כי להשקעה שלהם ישנן תוצאות מוכחות; מסלול אחר מאפיין את התורמים שמנהלים את הפילנתרופיה בעצמם, תוך שהם מדלגים במידה מסוימת על המערכים הקיימים של הממשלה או המגזר השלישי. הם מקימים קרנות שעשויות לפעול באופן דומה לקרנות השקעה או הון סיכון, מובילים אותן ולוקחים לעצמם את הסמכות לבצע בפועל את הפעילות החברתית. סגנון הפעולה הזה שמקובל מאוד בארצות הברית, יובא לארץ ומתנהל כאן בצורה מעט שונה, בגלל שיקולים אישיים וגם מסיבות של רגולציה ומיסוי.

ד"ר רונית עמית היא הבעלים של חברת

מידע על ארגונים ללא כוונת רווח, מעריכה כי יותר ממחצית מהתרומות בתקופת הקורונה הגיעו מתאגידים, ואילו יחידים וקרנות משפחתיות תרמו יחד כ-2 מיליארד דולר. כ-60% מהכספים נתרמו בארצות הברית ואחריה סין, שבה נתרמו כ-1.3 מיליארד דולר. בהודו וברזיל נתרמו כחצי מיליארד דולר בכל אחת.

היקפי התרומות משקפים עלייה חדה לעור מת משברים קודמים, כמו ספטמבר 2001 או 2008. התורמים הגדולים ביותר היו ג'ק דורסי, הבעלים של טוויטר, שתרם מיליארד דולר, ג'ורג' גל שתרמה כ-900 מיליון דולר וחברת בייטדאנס הסינית, מפתחת הרשת החברתית טיקטוק, שתרמה כ-425 מיליון דולר. תרומת הקרן של ביל ומלינדה גייטס לנושאי הקורונה הסתכמה בכ-305 מיליון דולר.

על הפעילות הפילנתרופית בזמן הקורונה מספר נחמן רוזנברג, מנכ"ל הקרן של ענבר ומייסד נכט שהוקמה בשנה האחרונה ומתמקדת בפילנתרופיה יומית. בעבר היה רוזנברג מנהל קשרי משקיעים בקרן ההון סיכון של נכט, אמו, שמשקיעה בטכנולוגיה רפואית. הוא מתאר את הפעילות של קרן הפילנתרופיה בתקופת משבר הקורונה כדוגמה לאופיה היומית וליצירה של שיתופי פעולה: "פנתה אלינו עמותה המסייעת לנשים החולות בסרטן השד, וביקשה שנסיע לחולות שאינן יכולות להגיע לטיפולים, מאחר שהתחבורה הציבורית מושבת. תת. ראינו שוהי בעיה כלל-ארצית והקמנו מערך היסעים של מוניות לחולי סרטן מכל הסוגים". הקרן יזמה גם חלוקת מלגות בהיקף של 5,000 שקל לכ-700 עובדי במה ונגנים שנותרו ללא עבודה, וכן יזמה את מופע ההודות עם תעשיית המוזיקה שנערך בפארק הירקון. רוזנברג אומר כי תשלום המלגות חייב הקמה של אופרציה תפעולית ושיתוף פעולה עם עמותה הרשאית להעניק סיוע כלכלי.

רוזנברג סבור שהקורונה עשויה להיות קור פרשת מים בגישתם של עשירי ישראל לעשייה הפילנתרופית. "בתקופה הזו רוב הכסף הגיע מתוך ישראל, כי גם ארצות הברית היתה במשבר. במידה מסוימת לא היה למי לפנות שם והפגיעה הורגשה כאן בכל בית". בהקשר זה הוא מוסיף: "יש טענה שתמיד חרזת מצד אמריקאים שפוגשים עמותות מיש-ראל: 'איפה הישראלים? למה התרומות שלכם באות בעיקר מחו"ל?'. לדעתי זה קשור בזהות. אנחנו משרתים במילואים, משלמים הרבה מסים. לכן הנתינה היא ברמה לאומית ולא קהילתית. לעומת זאת בקהילה יהודית בארצות הברית, אתה חייב לתת כל הזמן - ליוזמות, ברצינות וקופות צדקה. גם בארץ רואים את זה בקהילות חרדיות ודתיות, שבהן מקובל לתת מעשר".

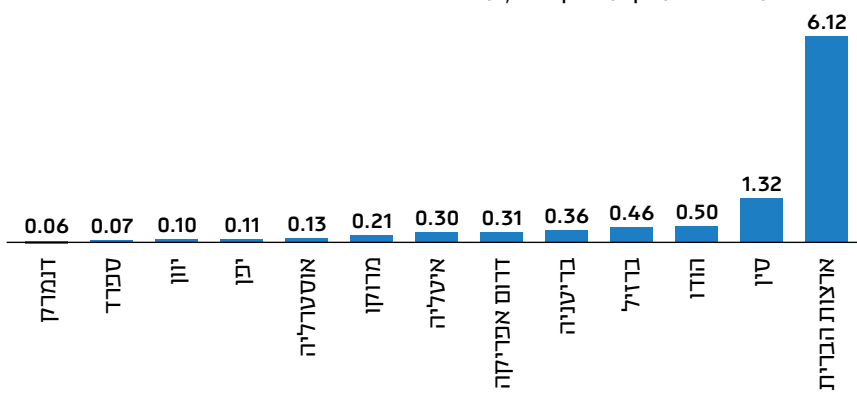
הפילנתרופיה המשמעותית בארצות הברית כוללת קרנות משפחתיות ותיקות שבהן שותפים בני הדור השלישי והרביעי. לטענתו של רוזנברג "בניגוד למדינות אחרות, <<

מימין: וורן באפט, מלינדה וביל גייטס. סימנו את האופק צילום: Keith Meyers / NYT

מלחמה של מיליארדים

תרומות לפי מדינות בתקופת הקורונה, במיליארדי דולרים

מקור: קנדיד

צילום: יהושע דרובן

נחמן רוזנברג, קרן ענבר ומייסד נכט: "אמריקאים שפוגשים עמותות מישראל, שואלים תמיד למה התרומות שלכם באות בעיקר מחו"ל? זה קשור בזהות. אנחנו משרתים במילואים, משלמים הרבה מס. הנתינה היא לאומית"

לעשרות מוסדות, בעיקר בתחום הבריאות, ולמאות עמותות וארגונים בחברה האזרחית המסייעים לאוכלוסיות מוחלשות. כך גם בעולם: לפי הערכות הועברו תרומות של כ-10 מיליארד דולר מתחילת המשבר ועד מאי. אגודת קנדיד, שבין השאר מפעילה את ארגון גייסטאר האמריקאי המהווה מרכז

מקינזי, נטען כי מגפת הקורונה גרמה להסרה של חלק מהחסמים האלה, להקלה בדרישות לקבלת מענקים ולהגברת של קצב קבלת ההחלטות. כדי להמשיך את המגמה הזו, במקינזי מציעים לתורמים להתמקד באתגרים מקומיים, ולא רק בנושאים גלובליים. זוהי סוגיה רלוונטית במיוחד לתורמים בארצות הברית, כולל אלה שתורמים משם למטרות מקומיות אצלנו - ופחות לתורמים מישראל.

בשיא ימי הסגר, אלמוג'בר השתתפה בדיון שיומה הממשלה עם אנשי הפילנתרופיה הברזיליים בישראל. "לא היה לגמרי ברור בשביל מה, אבל קראו להם שיבואו", היא אומרת. "זה מייצג תפישה לפיה הפילנתרופים כאן כדי להציל אותנו. אנשי הפילנתרופיה אמרו בדיון, ובצדק רב, תסתכלו על היקפי הנתינה שלנו לעומת הממשלה. אנחנו קטנים יחסית. אני לא בטוחה שהתפקיד של הפילנתרופים הוא לפתור את חוליי החברה הישראלית".

עם זאת, תקופת הקורונה התאפיינה בפעילות פילנתרופית אינטנסיבית יחסית. אלמוג'בר מעריכה כי במהלך המשבר גויסו כ-250 מיליון שקל, שהועברו כמענקי חירום

תרומות מזון לנוקמים צילום: תומר אפלבוים

► הרשויות בישראל ידודות פחות והמנגנונים מפותחים פחות. עם זאת, ישנו דור חדש של עשירים ישראלים שרוצים לתת והאופן שבו הם נותנים משוכלל, אסט-רטגי ומתחכם יותר. הם ממוקדים בתשואה חברתית. התורמים רוצים לדעת בדיוק מה הכסף עושה”.

הכוח של התורמים

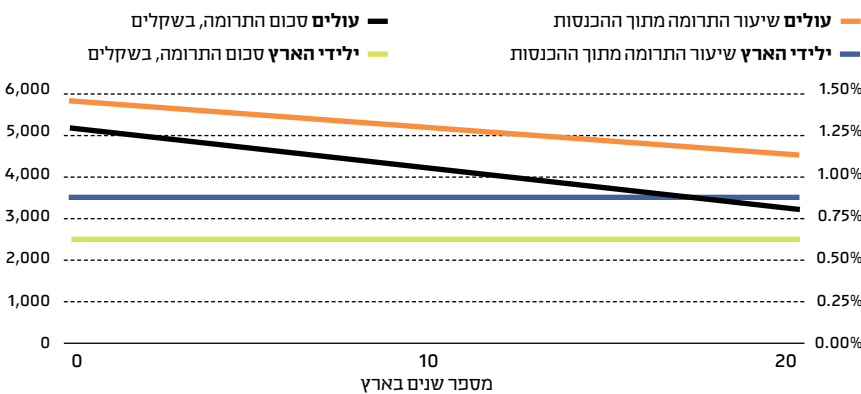
הכותבים האמריקאים מתיו בישוף ומייקל גרין טבעו את המושג Philanthrocapitalism (“פילנתרופיה קפיטליסטית”). כספר שחיברו בשם זה, תיארו את השילוב הגובר בין עשייה עסקית לפעילות התנדבותית. נשיא ארצות הברית לשעבר, ביל קלינטון, אמר כי השניים “הראו את העוצמה האדירה שבה עושר פרטי יכול לקדם את טובת הציבור על ידי גיוס של כישורים יומיים, מהירות ועשייה מדודה ביחס לאתגרים הגדולים ביותר שלנו”. אולם לא כר-לם שותפים להתלהבות.

החיבור ההדוק בין כסף גדול, בעלי הון, עסקים ומוסדות שלטון תמיד היה אחד ממקורות הכוח והמשיכה של הפילנתרופיה. אבל החיבור הזה בדיוק מעורר גם שאלות מטרידות. למשל, האם אין כאן זירה נוחה לקשרי הון-שלטון. לרוב, איש העסקים נותן חלק קטן מאוד מהונו למטרה חברתית, אך בתוך כך הוא עשוי למנף את רשת הקשרים הפוליטית והכלכלית שלו לטובת עסקיו הגדולים באמת, שהם כמובן פריטים ולמטרות רווח. היבט מורכב אחר נוגע לסוגיות של דמוקרטיה ושוויון הזדמנויות: האם ייתכן שבעלי ממון משפיעים, ואולי אפילו קובי-עים, את סדר העדיפויות הציבורי בסוגיות חברתיות רגישות - מעצם המעורבות שלהם שמנווטת את זרם הכספים הציבורי? מרגע שהמיליונרים והמיליארדרים נכנסים לתמונה, הם נעשים לדמויות שעמן ראוי וצריך להתייעץ, אלא שכלל לא בטוח שבעלי המאה במקרים אלה מחזיקים גם בידע הנכון או ניחנים בשיקול דעת ציבורי נטול אינטרסים.

“ייתכן שהדור הנוכחי של התורמים צריך פחות את השלט בכניסה לבית החולים או האוניברסיטה, וממוקד יותר ביצירת אימפקט”, אומרת אלמוג'בה “בגישה הווי יש גם בעייתיות. הפילנתרופ החדש לא רק נותן כסף אלא רוצה להיות מעורב בקבלת ההחלטות. יכול להיות שהוא בעל ידע וניסיון עסקי משמעותיים, אבל האם הוא מבין בנשים בסיכון, למשל?”.

במסגרת מחקריה ראינה אלמוג'בה שרי ממשלה. “הם אמרו כי חלק ממה שמושך אותם בקשר עם הפילנתרופים הוא הנטוור-קינג והמינוף, האפשרות להגיע לחברים

עולים, משתלבים, וסוגרים את הארנק

מקור: דו"ח מרכז טאוב, 2017

“המקור לציפיות מופרזות מבעלי ההון הוא בתפישה אמריקאית, שלפיה אם יש אי שוויון, אז מצופה מהאנשים האלה, מטוב ליי-בם ומבחינתם החופשית, לתת מכספם בחו-רה לחברה. אני מסתכלת בצורה ביקורתית מאוד על המגה-תורמים בארצות הברית, שמבטאים את הפילנתרופיה החדשה הזאת. למשל גייטס, שבא לשנות את העולם ולהגיד לארצות אפריקה איך הן צריכות להתנהל - כי לכאורה לפני שהוא הגיע הן לא ידעו מה לעשות. הפילנתרופים קונים לעצמם הרבה יותר שליטה, ואני משתמשת בכוונה במילה 'קונים'. אני אשמח יותר אם בנק הפועלים יעלה את המשכורות של עובדיו, במקום לע-רוך עוד יריד לעמותות בפסח. יש היבטים של עזרה לחברה שלא דווקא מתבטאים בפילנתרופיה”.

איש עסקים עשוי לתת חלק קטן מאוד מהונו למטרה חברתית, אך בתוך כך למנף את רשת הקשרים הפוליטית והכלכלית שלו לטובת עסקיו הגדולים באמת, שהם כמובן פריטים ולמטרות רווח

שלהם”, היא אומרת. “אי אפשר להימלט מזה. קרבה למוקדי הכוח באמצעות תרומה מעוררת שאלות. בתור אורחים שוחרי דמור-קרטיה, זה צריך להעלות אצלנו שאלות”. ואולם היא סבורה שלא נכון להטיל על בע-לי ההון את האחריות לאי-שוויון הכלכלי-חברתי: “השאלות שצריך לשאול הן מה הממשלה, בתור הגוף הריבון, עושה במצב הזה, ואם אנחנו כחברה מצפים מבעלי ההון לפתור את הבעיות שלנו. ציפייה כזאת אינה מעשית וסופה להוביל לאכזבה.

יוצאים מגדר הרגיל

הקיצ' מחזיר אל חופי הים את הספורט החביב על ישראלים רבים, משחק המטקות. דומה שאין דבר המבטא באופן מובהק יותר את הישראליות מהמשחק הזה - רועש, חסר גבולות, מתנהל מעל ראשי הרובצים על החוף. במשחק הזה, שבו שני המשתתפים מגדירים את גבולות המגרש, אין "אחר". כל מי שנמצא באמצע בין שני החובטים לא קיים, אלא אם הכדור נפל והשחקנים מצפים שאחד המשתתפים ירים ויחזיר להם אותו.

כל הרכיבים האלה רלוונטיים במפתיע לדיון הנמצא על סדר היום באשר לסיפוח או החלת הריבונות בשטחי יהודה ושומרון. דונלד טראמפ ובנימין נתניהו משחקים מעל לראשן של אוכלוסיות שלמות כאילו הן לא צד במשחק, אלא אם קיבלו (בטעות) כדור גומי בראש. ויש קבוצה נוספת, חוץ מפוליטיקאים ומנהיגים, ששואפת לאחוז בכוח מסוג זה. זוהי קבוצת האנשים העשירים מאוד. אלה מבדילים את עצמם מ"האחר" בכך שאינם רואים אותו, הוא לא קיים בתור אותו הם עוקפים, והחוקים החלים עליהם אינם חלים, לשיטתם, עליהם. פרשת המיליארדר טדי שניא והאישור שקיבל לכאורה לפטור מבידוד עם שובו מחו"ל, היא דוגמה למשחק מטקות בינו לבין פרופסור איתמר גרוטו מעל ראשי האנשים ה"רגילים" שרק עליהם חלים החוקים.

פרופ' רומאנד קולס מאוניברסיטת צפון אריזונה בארצות הברית, חקר בספרו "עצמי/ כוח/ אחר" את מערכות היחסים שבין אוכלוסיות הנמצאות כהגדרתו, "בשני קצוות". בין העבד לשליט, בין הקפיטליסט לעובד ואחרים. עמדתו הבסיסית היא שפערי הכוח בין האוכלוסיות הללו נשמרים באמצעות מיקוד בשני היבטים. הראשון הוא שמירה על ההבדלים ביניהם כך שיהיו בולטים ובעלי נראות ונוכחות. השני נעוץ בשמירה על עליונותה של אוכלוסייה אחת על פני האחרת. קולס הוסיף כי כתנאי לשמירה על הבידול והעליונות יש חשיבות גדולה להכחדת הקול והנוכחות של "האחר".

אם מתרגמים את רעיונותיו של קולס להנחיות עבודה, הרי שסממנים של שררה, כוח ועושר משמרים את חוויית הבידול והעליונות. כך ניתן לראות כי גם מנהיגים וגם עשירים שואפים לנוע בכלי רכב שחורים וגדולים, לא לעצור ברמזורים, לנוע בחופשיות בצירי תנועה ולהגיע למטוס ללא בידוק. לכל סממן של נוכחותם במקומות אליהם מגיעים "הרגילים", יש משמעות בעיני הציבור. כך למשל, תמונתו של בני גניץ ממתין לבידוק בשדה התעופה בדרכו לפגישה עם הנשיא דונלד טראמפ בינואר 2020 זכתה לפסגות תקשורת תחת הכותרת "כאחד האדם". בנימין

נתניהו נאבק שלא להגיע לספסל הנאשמים ביום פתיחת משפטו - מן הסתם כדי להימנע מתמונה המנציחה אותו כמי שהתיישב עליו, כי מי כמוהו מכיר בהשפעתה כהוכחה לירידת כוחו. זה "לא מתאים", כמו שזה לא מתאים שמיליארדר ייכנס לבידוד במלונת.

הבעיה עם סממני בידול ועליונות של פוליטיקאים היא שהם מתכלים עם סיום התפקיד. הרכב השחור היוקרתי והמשוריין כמו גם בית השרד אינם רשומים על שמם בטאבו, אלא ניתנו להם בהשאלה. זה יכול להסביר מדוע הם יעשו הכל כדי להישאר בתפקידם או בתפקיד דומה. במפלגה אחרת, תחת אידיאולוגיה שונה - העיקר לשמר את הסטטוס. זה גם מסביר מדוע רבים מהם ישאפו להתעשר, להיות קרובים אצל עשירים, להיתפש כבעלי יכולת לעשות עסקים, ולעשות עסקים בפועל. יש להם רצף של עליונות ובידול לדאוג לו, לימים שבהם לא יהיו בתפקיד.

מחקר מעניין של קונצ'יטה ד'אמברוויו, פרופסורית לכלכלה מאוניברסיטת לוקסמבורג מספטמבר 2019, ניסו להבחין, כמו מחקרים רבים לאורך השנים, את הקשר שבין עושר פיננסי לשביעות רצון מהחיים. המסקנה שלה היתה כי הכנסה ועושר מובטחים לעתיד תורמים לשביעות הרצון יותר מאשר עושר פיננסי בהווה, ללא הבטחת העתיד. עשירים רבים עסוקים, לפיכך, בהבטחת העובדה כי יהיו עשירים גם בעתיד. עושרם הנוכחי, כפי שהוא נמדד ברגע זה, תורם פחות לחוויית שביעות הרצון שלהם מהחיים. המסקנה הזו עשויה להסביר למשל מדוע עשירים רבים ממשיכים להמר באופן מסוכן על כספם. המוטיבציה לוודא כי העושר הוא נצחי היא כנראה בעלת עוצמה גדולה.

מסקנת המחקר יכולה להסביר גם מדוע בעלי כוח פוליטי עסוקים במצבם הפיננסי ביום שאחרי הפוליטיקה. הם צריכים להיות עשירים מאוד כדי לשמור על רמת החיים לה הורגלו ועל העליונות והבידול אותם חוו בעת שחיו על חשבון הקופה הציבורית. העשירים רוצים להמשיך להיות עשירים, והפוליטיקאים רוצים לאמץ סממני כוח של עשירים. לכן אין להם ברירה אלא לדאוג לכך בעודם בתפקיד. הדבר האחרון שאלה וגם אלה יכולים להרשות לעצמם הוא להיות במעמדם של האחרים, הרגילים.

dr.shilony@S2R.co.il

ד"ר איתי שילוני הוא מייסד ומנכ"ל S2R, חברה ליעוץ ארגוני אסטרטגי ומרצה עמית בביה"ס אריסון למינהל עסקים במרכז הבינתחומי הרצליה

סממנים של שררה, כוח ועושר משמרים את חוויית הבידול והעליונות. כך ניתן לראות כי גם מנהיגים וגם עשירים שואפים לנוע בכלי רכב שחורים וגדולים, לא לעצור ברמזורים, לנוע בחופשיות בכביש ולהגיע למטוס ללא בידוק. כל סממן של נוכחותם במקומות אליהם מגיעים "הרגילים" מעיד על ירידת כוחם